

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету №6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**навчальної дисципліни «Досудове слідство та судовий розгляд
кримінальних проваджень»**

**вибіркових компонент
освітньої програми першого рівня вищої освіти**

**08 Право
081 Право**

ВКВС 0.6

за темою: Судовий розгляд.

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол № 7 від 21.08.2023 р.).

Розробники:

1. Кочура О.О. – доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, к.ю.н., доцент.

Рецензенти:

1. Шаренко С.Л. – голова Київського районного суду м. Харкова, доктор юридичних наук, доцент;
2. Романюк В.В. – завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент.

План лекції

1. Загальні положення судового розгляду.
2. Межі судового розгляду.
3. Процедура судового розгляду.

Рекомендована література:

Основна

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Кримінальний процес: підручник / О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Трофименко та ін.; за заг. ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. 584 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/430/3_Kriminalnij%20process_Pidruchnik_vnutri.pdf.
4. Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси: постатейний показник правових позицій Верховного Суду - Великої Палати та Касаційного кримінального суду (практика 2018 року) / О.М. Ткачук. Харків: Право, 2019. 250 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 року. / За заг. ред. Чернявського С. С. – Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2020. – 1288 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9304/Naukovo%20prakychnyi%20komentar%20KPK_zrazky%20protsestualnykh%20dokumentiv_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Додаткова література

1. Кримінальний процес України у 2-х част.: ч. 1: Досудове провадження: підручник: [Бойко О. П., Гаркуша А. Г., Захарко А. В., Литвинов В. В., Рогальська В. В., Сербін М. М., Солдатенко О. А., Федченко В. М., Черняк Н. П.] ;Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; 2017. 327 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2087/1/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80_%D0%A21_%202.pdf
2. Беднарська В.М. Судове провадження в кримінальному процесі: навч. посіб. / В.М. Беднарська; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ Е.О. Дідоренка. - Сєверодонецьк: ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2019. - 168 с.

3. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: Підручник. К.: Істина, 2014. 432с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/358176.pdf>

4. Практикум з кримінального процесу України: навч. посіб. / О.В. Бишевець, В.О. Гринюк, Л.Г. Дунаєвська та ін.; за ред. М.А. Погорецького, Н.П. Сизої; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - 2-ге вид., переробл. та допов. Київ: Правова єдність: Алерта, 2018. - 230 с.

5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

Рішення Європейського суду з прав людини:

1. Рішення Європейського суду з прав людини «Бургас проти України» від 18.12.2018 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-suti-za-alfavitom>.

2. Рішення Європейського суду з прав людини «Дудка проти України» від 04.11.2018 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-suti-za-alfavitom>.

3. Рішення Європейського суду з прав людини «Карельський та інші проти України» від 06.12.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d43

4. Рішення Європейського суду з прав людини «Кін проти України» від 18.12.2018 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-suti-za-alfavitom>.

5. Рішення Європейського суду з прав людини «Криволапов проти України» від 02.10.2018 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-suti-za-alfavitom>.

6. Рішення Європейського суду з прав людини «Маріянчук та інші проти України» 17.01.2019 р.
URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-suti-za-alfavitom>.

7. Огляд рішень Європейського суду з прав людини проти України за липень 2020 року URL: https://su.arbitr.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud5021/Oglyad_za_lypen%60_1.pdf.

8. Огляд рішень Європейського суду з прав людини проти України за грудень 2020 року URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ESPL_12_2020.pdf.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://www.gp.gov.ua> – офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.
2. <http://www.kmu.gov.ua> – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
3. <https://mvs.gov.ua/uk> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.

4. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
5. <https://www.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
6. <http://www.reyestr.court.gov.ua> – єдиний реєстр судових рішень в Україні.
7. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> – офіційний веб-сайт Верховного Суду України.

Текст лекції

1. Загальні положення судового розгляду

Судовий розгляд – центральна стадія кримінального провадження, в якій суд першої інстанції за активної участі сторін розглядає і вирішує справу по суті, тобто остаточно з'ясовує всі суттєві обставини кримінального правопорушення, перевіряє та оцінює докази і на цій підставі ухвалює вирок або постановляє ухвалу.

Місце судового розгляду в системі кримінального провадження, його значення як центральної стадії обумовлюються ознаками, характерними виключно для цього етапу провадження:

а) судовий розгляд кримінального провадження (справи) і вирішення його по суті є єдиним способом здійснення правосуддя у кримінальному процесі;

б) тільки в цій стадії провадження особа може бути визнана винуватою у вчиненні кримінального правопорушення і піддана кримінальному покаранню;

в) у ході судового розгляду найбільшою мірою реалізуються всі засади кримінального провадження;

г) судовий розгляд виконує контрольну функцію щодо стадії досудового розслідування;

д) кінцеве рішення суду за результатами судового розгляду - вирок (ухвала) ухвалюється ім'ям України та є обов'язковим для виконання;

е) саме в цій стадії кримінального провадження реалізується фундаментальне право людини на справедливий суд, яке має значення гарантії забезпечення всіх інших її прав.

Загальні положення судового розгляду – це встановлені законом правила, які виражають особливості здійснення кримінального провадження в стадії судового розгляду та найбільш істотні вимоги до його порядку, сприяють реалізації його засад і створюють гарантію ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення.

До них належать:

1. Строки і загальний порядок судового розгляду. Судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку (ч. 1 ст. 318 КПК).

2. Незмінність складу суду. Судовий розгляд повинен бути проведений в одному складі суддів (ч. 1 ст. 319 КПК). Якщо хто-небудь із суддів позбавлений можливості продовжувати брати участь у засіданні, він повинен бути замінений іншим суддею у порядку, встановленому ч. 3 ст. 35 КПК, і судовий розгляд, за загальним правилом, розпочинається спочатку. Виключення становлять випадки, коли в судовому засіданні був присутній запасний суддя (ст. 320 КПК).

3. Безперервність судового розгляду полягає у тому, що розгляд судом кримінального провадження і прийняття у ньому рішення відбуваються безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку (ст. 322 КПК). Випадки відкладення судового засідання (ч. 2 ст. 322 КПК), не вважаються порушенням вимоги безперервності.

4. Безпосередність дослідження показань, речей і документів

5. Головуючий у судовому засіданні. Безпосереднє керівництво ходом судового засідання здійснює головуєчий, яким відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 3 КПК є професійний суддя, який головує при колегіальному судовому розгляді або здійснює його одноособово. Керівництво судовим засіданням полягає у спрямуванні його на додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків, з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з

судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження (ст. 321 КПК). Головуючий має рівні права з іншими суддями щодо участі у розгляді й вирішенні справи в судовому засіданні. Разом з тим він наділений організаційно-розпорядчими повноваженнями, що надають можливість реалізації його керівної ролі при здійсненні конкретного кримінального провадження.

Учасники судового провадження. Учасниками судового провадження є сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених КПК України, здійснюється судове провадження (п. 26 ч. 1 ст. 3).

Наслідки неприбуття учасників судового розгляду. Розгляд справи в засіданні суду першої інстанції відбувається за участю обвинуваченого, явка якого до суду є обов'язковою. Якщо обвинувачений, до якого не застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою, не прибув за судовим викликом у судове засідання, суд відповідно до ст. 323 КПК України зобов'язаний відкласти судовий розгляд та призначити дату нового засідання. Судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297 КПК України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого.

Якщо у справі декілька обвинувачених, суд постановляє ухвалу лише

стосовно тих обвинувачених, щодо яких існують обставини для спеціального судового провадження. Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою. Повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 2975 КПК. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом. Якщо підстави для постановлення судом ухвали про спеціальне судове провадження перестали існувати, подальший судовий розгляд розпочинається спочатку згідно із загальними правилами, передбаченими КПК.

Участь прокурора та захисника в судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків, передбачених КПК. їх неявка в судове засідання призводить до відкладення судового розгляду (ч. 1 ст. 324 КПК). У випадках якщо причини неприбуття цих осіб є неповажними, суд порушує питання про відповідальність прокурора або захисника, які не прибули, перед органами, що згідно із законом уповноважені притягувати їх до дисциплінарної відповідальності.

У випадку неявки захисника в судове засідання і якщо замінити його іншим неможливо – головуючий пропонує обвинуваченому **протягом трьох днів** обрати собі іншого захисника та відкладає судовий розгляд на цей строк. Заміна захисника, що не з'явився, допускається тільки за згодою обвинуваченого.

Участь потерпілого в судовому розгляді та його права регламентовані ст. 56 КПК.

Процесуальне положення цивільного позивача закріплено у ст. 61 КПК.

Наслідком неприбуття в судові засідання без поважних причин цивільного позивача, його представника або законного представника є залишення цивільного позову без розгляду, за винятком випадків, передбачених ч. 1 ст. 326 КПК.

Участь у судовому засіданні цивільного відповідача, який не є обвинуваченим, є обов'язковою, крім випадків, передбачених КПК.

Якщо в судові засідання не прибув за викликом представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, суд, заслухавши думку учасників судового провадження, залежно від того, чи можливо за його відсутності з'ясувати обставини, що стосуються застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, вирішує питання про проведення судового розгляду без нього або про відкладення судового розгляду.

Процесуальне положення представника персоналу органу пробації закріплено у ст. 72-1 КПК. Неприбуття в судові засідання представника уповноваженого органу з питань пробації, належним чином повідомленого про час і місце судового засідання, не перешкоджає судовому розгляду.

Участь свідка, спеціаліста, перекладача і експерта в судовому розгляді передбачена статтями 65, 71, 29, 68 та 69 КПК відповідно.

Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді і застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження.

Вирішення питання судом щодо запобіжного заходу відбувається в порядку, передбаченому главою 18 КПК, а щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження – у порядку положень, зазначених у главах 10-17 КПК України з урахуванням особливостей судового розгляду, зокрема, вирішення зазначених питань здійснюється лише за клопотанням сторони обвинувачення або захисту (ч. 1 ст. 331, ч. 2 ст. 333 КПК); суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку.

У разі якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, окрім проведення слідчих (розшукових) дій, сторони кримінального провадження можуть заявити про це відповідне клопотання.

Об'єднання і виділення матеріалів кримінального провадження.

Якщо під час кримінального провадження до суду надійде декілька обвинувальних актів щодо однієї особи за вчинення різних кримінальних правопорушень або щодо декількох осіб за вчинення одного і того ж правопорушення, такі матеріали підлягають об'єднанню.

Виділення матеріалів досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень в окреме провадження можливе у разі обвинувачення однієї особи у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або двох чи більше осіб у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень.

Зупинення судового провадження. Зупинення судового провадження можливе за наявності обставин, передбачених ст. 335 КПК.

Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження. Дистанційне судове провадження здійснюється за наявності таких підстав: а) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; б) необхідності забезпечення безпеки осіб; в) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; г) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження; д) наявності інших підстав, визначених судом достатніми.

2. Межі судового розгляду.

Розгляд справи згідно з ч. 1 ст. 337 КПК проводиться тільки **стосовно особи, якій висунуто обвинувачення, і лише в межах висунутого**

обвинувачення відповідно до обвинувального акта. Процесуальним рішенням, яке визначає межі судового розгляду кримінального провадження, є обвинувальний акт у якому сформульоване обвинувачення в його матеріально-правовому значенні.

Суд у судовому розгляді **не наділений** правом змінювати висунуте обвинувачення, проводити розгляд щодо інших осіб, про причетність яких до кримінального правопорушення стало відомо під час судового провадження. Разом з тим, суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження (ч. 3 ст. 337 КПК).

Під час судового розгляду кримінального провадження прокурор має право:

- 1) змінити обвинувачення як щодо правової кваліфікації кримінального правопорушення, так і щодо обсягу обвинувачення;
- 2) висунути додаткове обвинувачення щодо вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, якщо окремий їх розгляд неможливий;
- 3) відмовитися від підтримання державного обвинувачення;
- 4) розпочати провадження щодо юридичної особи (ч. 2 ст. 337 КПК).

Зміна обвинувачення. Підставою зміни обвинувачення у суді є встановлення під час судового розгляду нових фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Умовами зміни обвинувачення в суді є: по-перше, своєчасність прийняття такого рішення прокурором, що означає можливість зміни обвинувачення лише до закінчення судового розгляду (дослідження представлених сторонами доказів); по-друге, складання прокурором нового обвинувального акта. Обвинувальний акт долучається до матеріалів кримінального провадження, а його копії надаються обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам, а

також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. При зміні прокурором обвинувачення суд зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому, що він буде захищатися в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд не менше ніж на сім днів для надання обвинуваченому, його захиснику можливості підготуватися до захисту проти нового обвинувачення. За клопотанням сторони захисту цей строк може бути скорочений або продовжений. Після закінчення цього строку судовий розгляд продовжується. Якщо в обвинувальному акті зі зміненним обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

У разі зміни ступеня тяжкості злочину з тяжкого чи особливо тяжкого на злочин, передбачений ч. 2 ст. 314і КПК, суд за власною ініціативою або за клопотанням осіб, передбачених ч. 5 ст. 314 КПК, постановляє ухвалу про складання досудової доповіді із зазначенням строку її підготовки та відкладає судовий розгляд.

Висунення додаткового обвинувачення та/або початок провадження щодо юридичної особи. Якщо під час судового розгляду буде встановлено факт вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, за яким обвинувачення взагалі не висувалося, але це правопорушення тісно пов'язане з попереднім і їх окремий розгляд неможливий, а так само встановлення наявності підстав для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи, прокурор після виконання вимог ст. 341 КПК має право звернутися до суду з вмотивованим клопотанням про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням та/ або про початок провадження щодо юридичної особи. У разі задоволення клопотання суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки до захисту від

додаткового обвинувачення або підготовки представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, до судового розгляду та виконання прокурором вимог, передбачених статтями 276-278, 290-293 КПК, але не більше ніж на 14 днів. Строк відкладення судового розгляду може бути продовжений судом за клопотанням сторони захисту або представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у випадку, якщо обсяг або складність нового обвинувачення або провадження щодо юридичної особи вимагають більше часу для підготовки до захисту. По закінченні встановленого судом строку законом передбачено початок судового провадження з підготовчого судового засідання.

Відмова від підтримання державного обвинувачення. Коли в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення (ст. 340 КПК). Прокурор має викласти мотиви відмови від підтримання державного обвинувачення в постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Якщо потерпілий висловив на це згоду, головуючий надає йому час, необхідний для підготовки до судового розгляду.

Прокурор, крім випадку, коли ним є Генеральний прокурор України, дійшовши до переконання, що необхідно змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, розпочати провадження щодо юридичної особи або відмовитися від підтримання державного обвинувачення, повинен погодити відповідний процесуальний документ з прокурором вищого рівня. Прокурор вищого рівня, ознайомившись з наданими процесуальними документами, погоджує відповідні процесуальні документи або відмовляє в

їх погодженні. У останньому випадку прокурор вищого рівня зобов'язаний усунути від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно взяти участь у ньому як прокурор або доручити участь іншому прокуророві. У разі заміни прокурора судовий розгляд продовжується в загальному порядку.

3. Процедура судового розгляду.

Процедура судового розгляду включає **п'ять етапів**:

- 1) відкриття судового засідання (підготовча частина судового розгляду);
- 2) судовий розгляд (судове слідство);
- 3) судові дебати;
- 4) останнє слово обвинуваченого та
- 5) ухвалення вироку (або постановлення ухвали).

Відкриття судового засідання (підготовча частина) є початковою, самостійною та важливою складовою частиною судового розгляду. У цій частині судового розгляду, яка починається його відкриттям і триває до видалення свідків із зали судового засідання, створюються необхідні передумови для повного і об'єктивного дослідження доказів і ухвалення справедливого рішення при додержанні прав та інтересів учасників процесу.

Система процесуальних дій підготовчої частини реалізується у такому порядку:

- 1) відкриття судового засідання. Сутність цієї дії полягає в тому, що у призначений для судового розгляду час головуючий відкриває судове засідання та оголошує присутнім про розгляд відповідного кримінального провадження, повідомляє найменування (номер) кримінального провадження, а також правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, із зазначенням статті (частини статті) відповідного закону про кримінальну відповідальність;
- 2) головуючий має пересвідчитись, чи отримав обвинувачений копію

обвинувального акта або клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Якщо не отримав, то для забезпечення обвинуваченому його права на захист (ознайомлення із зазначеним документом) суд відкладає судові засідання;

3) секретар доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судові засідання, встановлює їх особу. Секретар також перевіряє повноваження захисників і представників в порядку статей 44, 50, 58, 63 КПК та з'ясовує, чи вручено судові виклики та повідомлення тим особам, які не прибули у судові засідання, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі;

4) секретар судового засідання відповідно до ст. 343 КПК повідомляє присутніх про здійснення повного фіксування судового провадження, а також про умови його фіксування (статті 27, 108 КПК);

5) головуючий оголошує склад суду, прізвище запасного судді (у разі його призначення), прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання та роз'яснює учасникам судового провадження право відводу;

6) судовий розпорядник, а за його відсутності – секретар судового засідання, роздає всім учасникам судового провадження пам'ятку про їхні права та обов'язки, які вони мають у кримінальному провадженні в суді першої інстанції. Після спливу часу, відведеного головуючим для ознайомлення учасниками судового провадження із пам'яткою про їхні права та обов'язки, головуючий має запитати, чи зрозумілі сторонам та іншим учасникам судового провадження їхні права й обов'язки, та у разі необхідності, за наявності питань щодо змісту пам'ятки, надати додаткові роз'яснення; 7) видалення свідків із зали судового засідання, яке здійснюється судовим розпорядником за розпорядженням головуючого.

Судовий розпорядник вживає всіх заходів, щоб свідки, які ще не були

допитані, не спілкувалися з допитаними свідками, якщо перші після допиту залишили залу судового засідання.

Судовий розгляд (судове слідство) – основна частина процедури судового розгляду, сутність якої полягає в дослідженні судом за участю сторін зібраних у справі доказів для встановлення фактичних обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Про початок судового розгляду головуючий оголошує після закінчення підготовчих дій. Судовий розгляд характеризується сукупністю певних, чітко встановлених законодавцем, послідовних дій, до яких слід віднести:

1) оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, якщо ніхто з учасників судового провадження не заявить клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі.

У випадку якщо в кримінальному провадженні заявлено цивільний позов, цивільний позивач або його представник чи законний представник, а у випадках, передбачених законом, головуючий особисто оголошує короткий виклад позовної заяви, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про виклад позовної заяви у повному обсязі;

2) встановлення головуючим особи обвинуваченого, що здійснюється в порядку ст. 348 КПК;

3) роз'яснення головуючим обвинуваченому, а коли обвинувачених декілька, – кожному з них суті обвинувачення і пересвідчення в тому, що воно йому зрозуміле. Головуючий також має з'ясувати чи визнає обвинувачений себе винним, якщо визнає частково, то в якій саме частині, і чи бажає давати показання. Якщо у кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, головуючий запитує обвинуваченого, цивільного відповідача, якщо ним є особа, яка не є обвинуваченим, чи визнають вони позов;

4) з'ясування головуючим думки учасників судового розгляду про те, які докази треба дослідити, та про порядок їх дослідження, про що постановляється ухвала. Під час здійснення спеціального судового

провадження досліджуються всі надані докази. Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються;

5) розгляд судом клопотань учасників судового провадження;

6) дослідження доказів, що здійснюється відповідно до встановленого ухвалою суду обсягу та порядку їх дослідження;

7) якщо під час судового розгляду будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 1 ст. 503 КПК), суд постановляє ухвалу про зміну порядку розгляду і продовжує судовий розгляд згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України;

8) після з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження та перевірки їх доказами, головуєчий у судовому засіданні зобов'язаний опитати учасників судового провадження на предмет, чи бажають вони доповнити судовий розгляд, якщо так, то чим саме;

9) суд, з'ясувавши думку сторін щодо можливості закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами, постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами з обов'язковим зазначенням про її постановлення в журналі судового засідання, після чого переходить до судових дебатов, про що головуєчий оголошує присутнім.

Судові дебати – це самостійна частина судового розгляду, суть якої полягає в проголошенні сторонами судового розгляду промов, в яких вони викладають власну позицію, що заснована на результатах судового розгляду (судового слідства).

Значення судових дебатов полягає, зокрема: а) в судових дебатах знаходять найбільший прояв засади змагальності та рівноправності сторін у кримінальному провадженні; б) вони створюють необхідне підґрунтя для ухвалення справедливого судового рішення за результатами судового розгляду, оскільки суд одержує можливість вислухати викладену в сконцентрованому вигляді позицію кожної із сторін, потерпілого та

представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; в) судові дебати мають виховний вплив на присутніх у судовому засіданні.

Послідовність виступів учасників судового розгляду в судових дебатах чітко визначена у ч. 1 ст. 364 КПК (прокурор, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, обвинувачений, його законний представник, захисник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження) і забезпечує змагальність сторін, а також створює умови для здійснення обвинуваченим і його захисником захисту від обвинувачення.

Суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий зупиняє учасника судових дебатів лише в тих випадках, коли він у своїй промові повторно (після висловленого головуючим зауваження) вийшов за межі кримінального провадження, що здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру.

Зміст промов учасників судових дебатів обмежено певними межами. Так, вони не мають права посилалися на підтвердження своєї позиції на: 1) докази, які не були досліджені в судовому розгляді; 2) докази, які були визнані недопустимими; 3) докази і обставини, які не мають відношення до кримінального провадження.

Після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками (короткий виступ учасника судових дебатів, який заперечує іншій стороні з питань, які та виклала у своїй промові або в репліці). При цьому право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику.

Після оголошення судових дебатів закінченими суд надає обвинуваченому останнє слово. **Останнє слово обвинуваченого** — це частина судового розгляду, яка безпосередньо передує видаленню суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Право на останнє слово є важливою

процесуальною гарантією реалізації обвинуваченим свого права на захист, якої він може бути позбавлений лише у випадку видалення його із зали судового засідання за порушення порядку на весь час судового розгляду справи (ч. 1 ст. 330 КПК). Закон не регламентує характер, форму та зміст останнього слова. Обвинувачений сам визначає, що і як йому говорити. При цьому суд не має права обмежувати тривалість останнього слова певним часом. Ставити питання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволяється.

Якщо під час судових дебатів, або в останньому слові обвинуваченого будуть міститися відомості про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, суд за своєю ініціативою або за клопотанням учасників судового провадження відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, після завершення яких відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин і надає останнє слово обвинуваченому (ч. 4 ст. 365 КПК). Ненадання обвинуваченому останнього слова є істотним порушенням кримінального процесуального закону і тягне за собою скасування вироку (ст. 412 КПК).

Після останнього слова обвинуваченого суд невідкладно виходить до нарадчої кімнати **для ухвалення вироку**. Нарадча кімната – це окреме приміщення суду, призначене для обговорення судом наслідків розгляду кримінального провадження, вирішення питань фактичного і правового характеру, а також ухвалення судового рішення.

Ухвалення вироку здійснюється з обов'язковим дотриманням вимоги таємниці наради суддів, що є гарантією забезпечення незалежності та неупередженості суду, підкорення його лише закону при постановленні судового рішення. Таємниця нарадчої кімнати забезпечується виконанням таких вимог: а) ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який здійснює судовий розгляд;

б) хід обговорення та ухвалення вироку в нарадчій кімнаті не підлягає

розголошенню; в) суд має право перервати нараду лише для відпочинку з настанням нічного часу; г) під час перерви суддям забороняється спілкування з особами, які брали участь у кримінальному провадженні.

Питання, які у логічній послідовності вирішуються судом при ухваленні вироку, визначено ч. 1 ст. 368 КПК. Умовно їх можна поділити на групи, що об'єднують питання, які стосуються: 1) діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа (чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа; чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений) (пп. 1, 2 ч. 1 ст. 368 КПК); 2) винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 368 КПК); 3) покарання (чи підлягає обвинувачений покаранню; чи є обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, і які саме; яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати, які обов'язки слід покласти на особу в разі її звільнення від відбування покарання з випробуванням) (пп. 4-6 ч. 1 ст. 368 КПК); 4) цивільного позову (чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чию користь, в якому розмірі та в якому порядку) (п. 7 ч. 1 ст. 368 КПК); 5) застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (п. 7і ч. 1 ст. 368 КПК); 6) осудності обвинуваченого та доцільності призначення примусових заходів медичного характеру (чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності; чи є підстави для застосування до обвинуваченого примусового заходу медичного характеру, передбаченого ч. 2 ст. 94 КК; чи слід у випадках, передбачених ст. 96 КК, застосувати до обвинуваченого примусове лікування) (пп. 8-10 ч. 1 ст. 368 КПК); 7) призначення неповнолітньому обвинуваченому громадського вихователя (п. 11 ч. 1 ст. 368 КПК); 8) визначення подальших дій із майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами (п. 12 ч. 1 ст. 386 КПК); 9) відшкодування процесуальних витрат (п. 13 ч. 1 ст. 368 КПК); 10) рішень щодо заходів

забезпечення кримінального провадження (п. 14 ч. 1 ст. 368 КПК). Цей перелік не є вичерпним.

Ухвалюючи вирок суд приймає до відома досудову доповідь з інформацією про соціально-психологічну характеристику обвинуваченого. Обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність до суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку, суд враховує висновки ВСУ, викладені в його постановках, у випадках, передбачених ч. 4 ст. 455 і ч. 2 ст. 456 КПК. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках ВСУ, з одночасним наведенням відповідних мотивів.